

Rehabilitering

UTGITT AV STIFTELSEN SOFIENLUND OG SOFIENLUNDS VENNER

NR. 1 2014 18. ÅRGANG

SOFIENLUND
FOR REHABILITERING OG VITALISERING AV MENNESKER

Stiftelsen Sofienlund er en humanitær, ideell organisasjon med formål å bidra aktivt for å bedre rehabiliteringstilbudet for kronisk syke, skadde og eldre i Norge.

Allerede i 1986 fikk Bente og Thor Bjørn Lie idéen om å bygge et rehabiliteringssenter og registrerte i 1991 Stiftelsen Sofienlund.

Stiftelsen Sofienlund planla og bygget CatoSenteret med Thor Bjørn Lie som byggherre.

CatoSenteret ble bygget med midler fra stiftelsens eget lotteri, innsamlede gaver, samt et Husbanklån gitt med pant i eiendommen Sofienlund. CatoSenteret åpnet juni 1998.

Stiftelsen Sofienlund er stolte over at senteret vi har bygget, regnes som et av Norges beste rehabiliteringssentre, og at senteret kan vise til usedvanlig gode resultater.

Ved Husbankens frigivelse av pantet i Sofienlund, er stiftelsen nå i gang med planleggings- og reguleringsarbeid for et nytt aktivitets-, behandlings og treningssenter med selveierleiligheter og omsorgsboliger for seniorer på Sofienlund, Fjellstrand, Nesodden.

Stiftelsen Sofienlunds styre:
Erling Lauritzsen
styreleder

Truls Thv. Falkenberg,
daglig leder

Thor Bjørn Lie
styremedlem

Stiftelsen Sofienlund gratulerer med 30 års jubileet

Landsforeningen for Trafikkskadde i Norge, LTN, nå Personskadeforbundet LTN, ble stiftet av Terje Olaussen 13. januar 1984

Stiftelsen Sofienlund har hatt et tett samarbeid med LTN. De glade personene på dette bildet har alle arbeidet aktivt for at trafikkskadde og kronisk syke skal få adekvat medisinsk, juridisk hjelp og en rettferdig behandling.

Thor Bjørn Lie
I begynnelsen av 80-årene var det svært få som visste særlig mye om rehabilitering i Norge.

LTN innledet et samarbeid med Bente og Thor Bjørn Lie i 1986 som hadde kjøpt eiendommen Sofienlund på Nesodden der de ønsket å bygge et senter for trafikkskadde og kronisk syke. Familien Lies innsats for LTN har vært uvurderlig. Den har vært avgjørende for at LTN i dag har fått en økonomisk ryggrad, ved at de opprettet Stiftelsen Sofienlunds eget lotteri – Lottcon i 1991, og i LTNs

historie kan vi lese at foreningen i 1992 fikk som gave overskuddet fra den første runden av lotteriet Bil Pluss. LTN fikk dermed kjærkomne midler til å drive videre inntil overskuddet fra en ny lotterirunde Bil Pluss kom. Senere startet Lottcon et eget lotteri for LTN.

Erling Lauritzsen har vært medlem siden 1984, var generalsekretær i årene 1988-96, ble valgt inn i styret som personlig medlem i Stiftelsen Sofienlund i 1991, og er i dag styreformann.

Karin Endsjø arbeidet aktivt for LTN og Stiftelsen Sofienlund i mange år. Mest kjent er hun for alle turene hun hadde ansvaret for til Casa Heddy på Lanzarote. Hun holdt personlig kontakt med LTN-medlemmer, ringte og skrev til dem, bestilte billetter

sørget for flytransporten og jobbet med dem i basseng på Lanzarote i Samarbeid med Oslo Røde Kors.

Ikke mange vet at Karin og Erling Lauritzsen var først ute med aksjonen – «Barn ut av gamle hjem». De fikk en enorm mediedekning da de kunne fortelle om en 7 år gammel pike som bodde på et gamle hjem i Larvik i rommet ved siden av sin bestemor! NRK belønnet LTN ved å gi hele overskuddet av et års salg av barnetimesteboken til dette arbeidet. Karin er hedret med flere priser bl.a. Erling Stordahls ærespris for 2009 og ble samme året mottatt til audiens til Dalai Lama i Dharamsala i Nord India der han har sitt sete. Dette for sin innsats for å hjelpe unge poliorammede tibetanere!

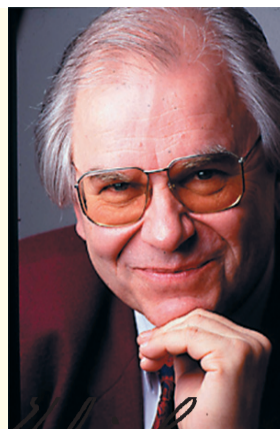
Tom Eitvet ble utpekt som LTNs representant til det Brukerrådet Thor Bjørn Lie fikk oppnevnt. En oppgave han skjøttet med iver og klokskap. Se sidene 2, 3, 4 og 7.

Her står et smilende firkløver. Thor Bjørn Lie (fv.), Erling Lauritzsen, Karin Endsjø og Tom Eitvet i LTNs lokaler.

Landsforeningen for Trafikk-skadde i Norge jubilerer

Landsforeningen for Trafikk-skadde ble stiftet 13. januar 1984. Den feirer 30 års jubileum i år med sitt nye navn: Personskadeforbundet LTN.

Erling Lauritzen

Jeg er glad for mitt livstidsmedlemsskap i foreningen og glad for at jeg i 1997 ble utnevnt til æresmedlem. Som nåværende styreformann i Stiftelsen Sofienlund er det viktig å fortelle at uten det tette samarbeidet stiftelsen hadde med LTN, spesielt på det økonomiske området, er det ikke sikkert det ville vært noen forening for trafikkskadde i dag.

Jeg ble medlem av Landsforeningen for Trafikk-skadde like etter starten i 1984 fordi jeg ønsket at foreningen skulle arbeide for at pårørende og etterlatte skulle få hjelp og støtte. For da min yngste sønn, Lars Henrik (14), ble trafikkdrept i en villavei i Asker fikk min familie ingen hjelp.

På side 3 kan du lese om pioneren, stifteren og landslederen Terje Olavsén. Et verv han hadde i fem og et halvt år. Terje ga meg forskjellige tillitsverv i foreningen inntil han ba meg tiltre som generalsekretær i april 1988. Det var en meget utfordrende og inspirerende stilling, og med LTNs valgspørsmål ”Uten mål – ingen mening», frie hender og full tillit fra både leder og landsstyret tok jeg optimistisk fatt på oppgaven. Bygge ut og markedsføre saken helst hele døgnet – og overalt!

Thor Bjørn og Bente Lie

I begynnelsen av 80-årene var det svært få som visste særlig mye om rehabilitering i Norge, bortsett fra Sunnaas sykehus, som er internasjonalt kjent. Som innehavere av et treningssenter - med besøk av mange personer, ikke bare friske trenende, men også folk med små og store handikap, dro derfor Bente og Thor Bjørn Lie på besøk til over 100

rehabiliteringssentra i andre land, blant annet Jugoslavia, Vest-Tyskland og USA.

Ekteparet Lie sikret seg eiendommen Sofienlund der de ønsket å bygge et senter for trafikk/ulykkesskadde og kronisk syke. Sofienlund helse og rehabiliteringssenter. Da de fikk høre at LTNs ide om å bygge et eget hodeskadesenter i Hurdal ikke kunne bli noe av, innledet de et samarbeid med LTNs landsleder, Terje Olaussen.

LTNs daværende daglige leder, Benedicte Hambro og rådgiver Tom Eitvet, ble med i et brukerutvalg som Thor Bjørn Lie hadde nedsatt. Brukerutvalget hadde også representanter fra Norsk Revmatikerforbund, Norsk Fibromyalgiforbund og Akershus Handikapidrettskrets. Som generalsekretær overtok jeg plassen etter Benedicte. Da familien Lie opprettet Stiftelsen Sofienlund ble jeg innvalgt som personlig styremedlem.

Familien Lies innsats for LTN har vært uvurderlig. Den har vært avgjørende for at LTN i dag har fått en økonomisk ryggrad. De opprettet Stiftelsen Sofienlunds eget lotteri – Lottcon i 1991, og i LTNs historie kan vi lese at foreningen i 1992 fikk som gave overskuddet fra den første runden av lotteriet Bil Pluss. LTN fikk dermed kjærkomne midler til å drive videre inntil overskuddet fra en ny lotterirunde Bil Pluss kom. Senere startet Lottcon et eget lotteri for LTN og millionene rullet inn.

Stiftelsen Sofienlund gratulerer

Personskadeforbundet LTN med jubileet og ønsker at det må utvikle seg stadig sterkere og mer betydningsfullt til beste «for mennesker med alle typer skader og deres pårørende» i de kommende år!

FOR REHABILITERING OG VITALISERING AV MENNESKER

Utgiver: Stiftelsen Sofienlund, Ommenveien 18 1458 Fjellstrand	Annonser: Faktureringservice sør as, tlf. 32 24 44 33 fax 32 24 44 34
Redaktør: Erling Lauritzen tlf. 66 78 92 37 mobil 920 26 355 e-post: erling@sofienlund.no	Trykk: Orkla Trykk AS Opplag: 9.000
Layout: Knut T. Frøyhaug,	Redaksjonen avsluttet 20. februar 2014

Stiftelsen Sofienlund Ommenveien 18, 1458 Fjellstrand www.sofienlund.no post@sofienlund.no Foretaksnummer: 961340195 Bankgiro: 8380 08 53462	Stiftelsen Sofienlunds styre: Arbeidende styreformann Erling Lauritzen Daglig leder Truls Thv. Falkenberg Styremedlem Thor Bjørn Lie	Sofienlunds Venner: Tlf: 66 78 92 37 mobil 920 02 6355 E-post: erling@sofienlund.no Foretaksnr.: 976805518 Bankgiro: 8380 0865509	Gavekonto Bankgiro: 8380 40 09941 Lars Henrik Lauritzsens Minnfond Bankgiro: 8380 40 09941
---	--	---	---

Dette var
Over-
skriften
i VG
for onsdag 2.
november 1983.
Der vi også
kunne lese:

«DRØBAK (VG) En liten guttepjokk ble påkjørt på skoleveien. Kampen for livet hans på sykehuset var bare det første skrittet på den lange veien tilbake til samfunnet. Lars Olausen (20) fra Drøbak har gått den lange veien. Ulykken skjedde for 12 år siden. Årene som fulgte var slitsomme både for ham og foreldrene Terje og Lillian. Øyeblikket da alle våre forsøk på å få kontakt med Lars på sykehuset endelig lyktes var ubeskrivelig».

fleste av disse drepte og skadde har familie. Regner vi med den skaddes nærmeste familie, betyr det at hver tredje innbygger i Norge er rammet av en trafikkulykke, og det bare i løpet av de siste 15 årene, og - *alle disse menneskene trenger hjelp!*

Det er vi som er eksperter
- Her kan Landsforeningen for Trafikkskadde komme med sin ekspertise på det menneskelige plan. Vi som har opplevd en ulykke kan gi av vår erfaring, og foreningens andre hovedopp-

mindre tid og krefter igjen til de friske barna, og det kan bli umulig å reise f.eks. på ferie.

Nå er ikke veien lang til vanskeligheter mellom ektefellene. Dette gjelder også familier der noen blir trafikkdrept. De psykiske belastningene dette medfører kan jeg ikke uttrykke i ord. Friske mennesker går hjemme fra om morgenen, og så kommer beskjeden: *Dessverre død i en trafikkulykke!* Hvilket hjelpeapparat står klart for de sjokkrammede etterlatte? Intet. Vi kan ikke bare lukke øynene for problemet. Det må gjøres noe!

Krav til miljøet

- For at den skadde skal bli så bra som overhode mulig, er det tre faktorer som må være til stede. Den skadde må føle seg trygg og ha tillit til folk rundt seg. Dernest må hun eller han føle at miljøet aksepterer skaden og innretter seg på å leve med den på best mulig måte. Så må familien motiveres og hjelpes til å forstå reaksjonen både hos seg selv og den skadde. Og ikke minst gjelder det å finne frem til ekspertise som kan gi den beste hjelpen. Landsforeningen for Trafikkskadde fikk tidlig sitt fagråd med psykologer, nevrokirurger, akuttmedisinere og advokater. Foreningen har også trådd til som eksperter, eksperter på erfaring.

Koordinering av ressursene

- Fremdeles har jeg inntrykk av at det skorter på koordinering. Tenk hvor mye samfunnet, og den enkelte hadde spart dersom eksperthjelpen var blitt koordinert. Ja, hvis det sosiale tjenestetettet hadde visst hvor viktige de er for oss, og om flere hadde hatt evnen til å la byråkratiske kjepphester stå i stallen. Samfunnet har ressurser i rikt mon. Men ofte får man ikke utnyttet dette fordi mange folk ikke vet om hverandre, eller de er ikke opplært til å tenke samhandling.

Rehabilitering, rehabilitering, rehabilitering

- Det er ingen liten oppgave LTN har tatt på seg. Målet er ikke nådd før myndigheter og forsikringsselskaper går sammen om skikkelige rehabiliteringsmuligheter for de skadde. Dessuten må den skaddes lokalmiljø legges forholdene best mulig til rette. Viktigst er det likevel å få begrenset antall trafikkuhell. Her kan samfunnet spare milliarder!

Takk til Stiftelsen Sofienlund

- Jeg er glad for at Stiftelsen Sofienlund har maktet å planlegge, finansiere, bygge sitt rehabiliteringssenter i Son, ja at CatoSenteret nå er i full aktivitet. Jeg er glad og takknemlig for at LTN og senteret samarbeider så godt. Mitt håp er at mange av de tankene vi hadde om et eget hodeskadesenter kan la seg realisere i denne sammenheng. Med LTNs gode økonomi, og med gamle og nye krefter i både styre og administrasjon burde veien fremover bli mye bedre enn vi hadde det, sa Terje Olausen til slutt. (I 1999).

Det lange løpet

Som etterskrift til sin fars intervju, kom Lars Chr. Olausen med noen tanker.

Lars er gift, bor i Indonesia noen måneder om vinteren, har gitt ut en barnebok og arbeider med sin andre. Den første boken - Utbryterkongen - fikk god kritikk. Den handler om et trafikkskadd barns opplevelser før, under og etter en trafikkulykke.

«Grønnsak»

- I ettertid har jeg fått vite at jeg har vært det som på fagspråket heter en «grønnsak». Jeg misliker sterkt dette ordet som noen bruker om hardt skadde mennesker. Det er kun en talemåte for omgivelsene til å akseptere en tilsynelatende helt håpløs situasjon. Det er å lime en etikett på «planten», som likevel skal visne og dø når vinteren kommer. Uttrykket er i menneskelig sammenheng lettvent, ansvarsfraskrivende og det kan virke fullstendig pasifiserende på mennesker og systemene rundt den skadde.

Stimulering, stimulering

- Da jeg etter lang tid langsom våknet av dvalen (koma), var det sikkert en grad av tilfeldighet. Men det var også noe annet. For jeg ble stimulert, gitt nye inntrykk og fikk trening av mine foreldre inntil jeg selv kunne sette inn min egen vilje. Rundt 1970 fantes det ikke adekvat behandling og stimulering av hardt skadde barn. Dessverre er vi på langt nær kommet dit vi burde ha vært i dag heller, hverken for barn, ungdom eller voksne.

- Jeg vet av egen erfaring hva rehabilitering og trening betyr i praksis. Det er som å stille til start i et maratonløp, og i det øyeblikket du krysser mål, starter det neste lange løpet. Som kan ta måneder. Ja, kanskje hele livet.

- Er det verdt det?

-Å ja da, til og med rent bokstavelig. Den enkeltes seier gir også storsamfunnet gevinst, i form av lavere utgifter på lengre sikt. Kan noen forklare meg hvorfor det ikke satses mer på rehabilitering da? sier Lars Chr. Olausen. Gutten som ble selve symbolet på at en medisinsk ekspert er ikke bedre enn hans eget erfaringsområde, og som har bevist at foreldre kan være de beste eksperter!

Kamp for trafikkofre Vil danne forening

Dette førte til dannelsen av Landsforeningen for Trafikkskadde i Norge, som altså er 30 år i år. Som tidligere redaktør for Trafikkskaddes Magasin har jeg liggende et intervju jeg gjorde med Terje Olausen i 1999, om starten, om kampen mot helsemyndighetene og om den tidens trafikksituasjon.

Forhistorien

- I årene før stiftelsen var vi mange foreldre som hadde kjempet den samme kampen. Alle uten noen form for støtte fra samfunnet. Vi sloss alene med våre problemer - den gangen - som nå. Fortsatt slåss mange alene med alle sine problemer etter en trafikkulykke. Dessverre kan omtrent alt jeg hevdet ved starten i 1984 gjentas i dag, bare med den forskjellen at i løpet av disse 15 årene (1984-1999) har nær 6.000 mennesker blitt trafikkdrept og mellom 150.000 og 600.000 er blitt skadd i trafikken. Forskjellen mellom de siste tallene er avhengig av om vi bruker politiregistrerte ulykker eller om vi bruker helsevesenets tall!

Katastrofer i tusenvis

- Jeg har absolutt ingenting i mot privatbilisme, men jeg har imot at samfunnet ikke tar konsekvensen av at 350 mennesker blir drept, og at 12.000 mennesker blir skadd så sterkt at politiet blir tilkalt, og det hvert eneste år! Mitt ønske om å starte en forening var å hjelpe andre, slik at trafikkofrene skulle få hjelp, og ikke bli overlatt til seg selv etter sykehusoppholdet, slik min familie opplevde. *For hver enkelt skadd er deres egen personlige katastrofe.* Vi ville at samfunnet skulle bli oppmerksom på noen av bakdelene ved trafikken. Ja, bokstavelig talt peke på alle dem som «blir liggende igjen i veikanten».

Alle trenger hjelp

- La oss se på tallene igjen. 6.000 mennesker er trafikkdrept på 15 år. Det vil si det samme som avfolkning av en hel norsk småby. 150.000 trafikkskadde betyr at en befolkning som tilsvarer hele Bergen by er rammet. Bruker vi tallet 600.000, tilsvarer det alle innbyggerne i Oslo og omland! Og dette er lavt regnet. For de

gave må være å skaffe kontakt med ressurspersoner og faginstanser. Skal vi ha noe håp om å dempe de stygge ulykkestallene, må samfunnet satse på bedre trafikkikkerhet. Det er rett og slett spørsmål om solidaritet.

Separering av trafikken

- Separering av trafikken er et nøkkelord. *Ikke nok penger?* Vi har simpelthen ikke råd til å la være å gjøre noe drastisk med dette. TØI forteller hva trafikkskadene koster samfunnet. Men vi har ingen statistikk som viser belastningene på trygde- og sosialbudsjetter, tapte arbeidsinntekter, for ikke å snakke om de rent personlige ofrene både for den skadde og familien - og etterlatte etter trafikkdøden.

Ingen naturlov

- La meg ta et eksempel på trafikkens galskap slik den fremdeles er. Dersom det på en arbeidsplass hadde skjedd det hårreisende at to arbeidere i hvert sitt kjøretøy passerte hverandre i 80 km i timen - med bare *en* meters klaring, da ville man stengt denne arbeidsplassen øyeblikkelig og erklært den for livsfarlig. Men en slik situasjon er vi jo alle utsatt for hver dag - til og fra jobben, til og fra skolen.

Jeg skulle ønske at organisasjonene i arbeidslivet hadde tatt opp denne siden av arbeidsmiljøet også, og støttet oss slik at arbeidsmiljøloven kunne gjelde både arbeids- og skolevei. Trafikkulykker må i det hele tatt betraktes på en helt annen måte enn før. Trafikkskader må ses på som det samfunns- og helseproblemet det er, og *ikke som noen naturlov.* Det er ikke sant at samfunnet ikke har råd. *Dette må vi ha råd til.*

Hele familien skades

- Et ungt menneske blir trafikkskadd. I tillegg til de rent medisinske og personlige problemene, oppstår det også problemer for foreldrene, for arbeidsliv og forsikring. Bare det å vurdere omfanget av en skade kan ta år. Som regel må en av foreldrene være hjemme og stelle den skadde. Dette får konsekvenser for familiens økonomi. Familien vil fungere dårligere. Det blir

Det er mange som skal takkes når nå LTN feirer sitt 30 års jubileum. Mange har vært med å dra lasset på mange nivåer i foreningen, på lokal- og fylkesplan, som ledere og innvalgte i landsstyrer og som ansatte. Mange dyktige advokater, leger og andre skulle vært nevnt med navn. Men det er bare en jeg vil takke spesielt - advokat Jan Gunnar Ness. Han har i alle år arbeidet utrettelig for å hjelpe trafikkskadde, pårørende og etterlatte i et fantastisk samarbeide med Tom Eitvet.

meg som din venn. På mange måter tenker jeg ofte på deg som broren min.

Vi har sammen valgt et av de viktigste arbeidsområdene som finnes:

Det sjelelige, medmenneskelige - hjelp til selvhjelp. Vi ville ikke ha lykkes i dette arbeidet om vi ikke samtidig hadde kunnet hjelpe våre medmennesker på det praktiske, økonomiske og det juridiske området. Der har du spilt en avgjørende rolle.

Du har vokst - langsomt, men målbevisst, ved din egen innsats, men også med oppmuntning og ikke minst stor forsakelse fra din kjære Kirsten, har du opparbeidet deg et ry blant skarpskodde advokater som er helt unik. Jeg vet ingen andre som har fått holde en juridisk gjesteforelesning, for et fullsatt auditorium på Universitetet, og fått bare ros etterpå..

Du har betydd mye for meg Tom. Som samarbeidspartner og venn. Vi har stadig satset. Kanskje noen ganger litt hals over hode, men - ingenting ville blitt gjort om vi skulle ha ventet på at andre skulle tatt noe initiativ.

Tenk på de spennende første årene. Da kunne vi telle seire hver dag. Vi fikk stadig blomster, små gaver og hyggelige klapp på skulderen. Vi reiste rundt i det ganske land - sammen - begeistret forsamlingene og fikk dem med i den stadig voksende LTN-familien.

Mange spådde LTNs undergang og død. Noen personer har villet kjøre over oss, prøvd å rive ned alt vi har bygget opp. Enda truer noen mørke skyer, men så lenge vi står for sannhet og verdighet kan de ikke lykkes. Som optimister har vi prøvd *ikke* å snakke om de 2-10 % misfornøyde medlemmene, men om de 90-98 % fornøyde. Alltid har vi funnet en utvei, en løsning - sammen.

Det blir rart ikke å skulle ha daglig kontakt med deg, men vi har heldigvis bestemt at vi skal

treffes regelmessig, og det er jeg glad for.

Etter 5 måneder ute av systemet har jeg en bønn til deg: Pass på deg selv. Gir litt ned. De mange skadde trenger deg. Ja, vi trenger deg alle Tom - lenge. For det finnes mange sjefer, men så altfor få ledere. Prøv å få tid til noen nytelser. Livet kommer ikke i reprise.

Jeg ønsker deg og dine alt godt for fremtiden, og det gjør også min nye arbeidsgiver.

Styret i Stiftelsen Sofienlund har bedt meg om å overrekke deg en liten presang.

Med alle gode ønsker for dagen sier de og jeg vel møtt til et godt og fruktbart samarbeid i årene som kommer.

Erling Lauritzsen

Landsforeningen for Trafikkskadde i Norge er 30 år i år

En varm hyllest til min arbeidskamerat og gode venn, Tom Eitvet, som døde så altfor tidlig.

Tom Eitvet

Ja, Tom var fantastisk å samarbeide med og den beste arbeidskollega jeg noen gang har hatt. Min hyllest til ham kan best gjøres ved at jeg gjengir deler av den talen jeg holdt for ham på hans 50 års dag.

«Det er ikke vanskelig å fylle år Tom. Det som er vanskelig er å fylle årene med noe viktig.

Det har du greid. Gjennom de siste elleve årene har jeg hatt det privilegium å bli kjent med deg, samarbeide med deg og regne

Mitt første møte med deg var på LTNs landsmøte i 1985. Det er utrolig å tenke på i dag at du er den samme mannen som jeg så den gangen, med stokk og støtteskinne på den ene armen.

Med det blikket du så på meg med var du som selve symbolet på en hardt trafikkskadd! En som nesten hadde gitt opp.

For en positiv forandring jeg har opplevet! Et ordtak sier: Noen mennesker vokser med ansvaret andre blir bare oppblåste.

Her ser du «radarparet» Tom Eitvet og Erling Lauritzsen ved Toms arbeidspult den dagen de fikk vite at Blårussens Blå Nellik-aksjon hadde innbragt 2 millioner kroner til bygg for trafikkskadde.

Han er aktuell med en uvanlig åpen og ærlig skildring av legeyrkets opp- og nedturer. Nå blir Wasim Zahid også en del av LHLs ekspertpanel.

Tekst: Henriette Åsille Osnes / Foto: Erik Thallaug

Wasim Zahid (38) har arbeidet som fastlege, legevakslelege og sykehuslege, og spesialisert seg nå i indremedisin og kardiologi ved Rikshospitalet i Oslo. I tillegg har han nettopp gitt ut en uvanlig personlig skildring av en leges hverdag i boken "På liv og død – en leges bekjennelser".

Mer presis diagnostisering

– Vi lever i et samfunn hvor all informasjon er et tastetrykk unna, og hvor pasientene søker kunnskap om sine lidelser. Vi leger må møte våre pasienter der de er, sier Zahid.

Vi møter ham på Rikshospitalet, hvor han er i ferd med å fullføre sin doktoravhandling i ekkokardiografi. Men etter nyttår er planen å gå tilbake til å behandle hjertepasienter. – Det ser jeg fram til, sier Zahid.

I doktorgradsavhandlingen forsker han på hvordan ultralyd-

undersøkelser ved hjerteinfarkt kan bidra til å anslå pasientens prognose, og dermed sikre bedre oppfølging og behandling.

– Mitt arbeid er et lite bidrag i en stor prosess med kunnskapsinnhenting, som jeg håper kan føre til en mer presis diagnostisering, sier Zahid.

Det viktige pasientmøtet

Men det er møtet med pasientene som er aller viktigst for Wasim Zahid. I boken sin skildrer han sykehuslivet fra innsiden, og med utgangspunkt i pasienthistorier beskriver han "den emosjonelle berg- og dalbanen" som er legens hverdag:

Det thrilleraktige detektivarbeidet for å finne riktig diagnose på en kritisk syk pasient, nederlaget når en ung mann dør mellom hendene hans, og tvilen som knuger når en pasient han har skrevet ut som frisk, senere dør av hjertestans.

– Mine medisinske triumfer har jeg glede av der og da. Men de som gjør varig inntrykk, de jeg kan ligge våken og tenke på flere år etterpå, det er de pasientene jeg ikke kunne redde, sier Zahid. Og legger til: – Når man opplever at man ikke er feilfri,

blir man også mer ydmyk – og oppmerksom. Leger kan ha godt å innse sin egen utilstrekkelighet innimellom.

Likeverdig forhold

Han bryter med en lukket yrkeskultur der leger har vært lite meddelsomme om sin hverdag. Men tilbakemeldingene fra kollegene har vært nesten utelukkende positive.

– Ved at leger er mer åpne, kan vi få en større forståelse for de prioriteringer vi må gjøre. Før hadde vi nok en ovenfra-og-ned-holdning mellom lege og pasient. Det er i ferd med å forandre seg, vi har en annen og mer likeverdig kommunikasjon nå, sier Zahid.

Han mener leger har godt av å bli stilt kritiske spørsmål. – Vi har et stort ansvar ved å forvalte folks liv og helse, og da er det viktig å lytte til pasientene og ta dem med i vurderinger og diskusjoner, sier Zahid.

Det er blitt ropt varsko om at dårlig kommunikasjon mellom lege og pasient kan true pasientenes helse. I internasjonale studier rapporterer norske pasienter om dårligere kommunikasjon med legen enn i mange andre vesteuropeiske land. Selv er Zahid bevisst på å bruke et enkelt språk, og ber gjerne pasientene gjenta det de har forstått av samtalen. Og han noterer ikke på dataskjermen mens han snakker med dem.

– Jeg tror det gir pasientene en opplevelse av å bli ivaretatt. Det er noe med å snakke med en skulder istedenfor et ansikt, sier han, og fortsetter: – Det viktigste for å stille en god diagnose er å lytte til pasientens sykehistorie. Vi leger har lett for å pense pasienten inn på et bestemt spor fordi vi tror det er mer effektivt. Men da kan vi gå glipp av viktig informasjon.

Kritisk til alternative behandlere

Men selv om Zahid mener legen må ned fra pidestallen, er det likevel viktig at man har faglig autoritet. – Forutsetningen for

at behandling skal virke, er at pasienten har tro på den. Da må behandlende lege framstå trygg, sier Zahid, som er sterkt kritisk til alternative behandlere.

– Deres største fordel i forhold til oss leger, er at de ikke er begrenset av virkeligheten. Jeg forstår at det kan være attraktivt for pasienter når alternative behandlere kan tilby løsninger leger ikke kan. Men når man forvalter noe så viktig som folks liv og helse, må man ha godt dokumenterte behandlingsmetoder. Jeg er opptatt av at pasienter skal gjøre informerte valg når det gjelder behandling, og det gjør man ikke når behandlingen ikke er basert på vitenskap, sier Zahid.

Henter overskudd hos familien

Han legger ikke skjul på at legeyrket på mange måter er ensomt. Det er bare én vaktstående lege på jobb. Og det er legens ansvar å ta den endelige avgjørelsen, for eksempel når man må avslutte behandlingen og la pasienten dø. – Det ansvaret kan kjennes tungt, sier Zahid.

Det blir viktig å finne strategier for å mestre både lange og tunge arbeidsdager. I tillegg til å være en aktiv samfunnsdebattant, tilbringer han mye tid sammen med kona og de fire barna sine, som er mellom fem og 11 år. – Jeg henter mye glede og overskudd der, forteller han.

Selv har han en far som på mange måter ofret sin egen framtid for sine barns. Zahids far er utdannet jurist og utvandret til Norge fra Pakistan. Her var utdannelsen hans verdiløs, og han måtte ta jobber langt under sine kvalifikasjoner. Men han hadde et brennende ønske om at barna skulle ta høyere utdanning og få gode jobber.

– Jeg er opptatt av å bringe videre til mine barn det jeg har lært av foreldrene mine. Det å sette andre foran seg selv er for meg en stor og viktig ting, sier Zahid.

En hjerteleges bekjennelser

Norske allmennleger gjør det dårlig i ny undersøkelse

Norske allmennleger skårer dårligere enn gjennomsnittet på kommunikasjon, brukerinvolvering og tilgjengelighet.

Undersøkelsen er gjennomført av den amerikanske stiftelsen Commonwealth Fund i disse 11 landene: Australia, Canada, Frankrike, Tyskland, Nederland, New Zealand, Norge, Sverige, Sveits, Storbritannia og USA.

Generelt sett gjør Norge det ikke bra i denne undersøkelsen:

- Når det gjelder utskrivning fra sykehus skårer Norge dårligere enn gjennomsnittet – blant annet på hva pasienten bør være oppmerksom på etter sykehusoppholdet, når det kommer til hjelp til å organisere oppfølging og informasjon om medisiner.
- Norge skårer også dårligere enn gjennomsnittet på venteti-

der, både for legetime, time hos spesialist, før ikke-akutt eller planlagt operasjon og på akutt-mottak.

• En større andel i Norge enn gjennomsnittet mener at allmennlegene ikke tar seg god nok tid til pasienten: De involverer ikke i like stor grad pasienten i beslutninger og forklarer ikke ting på en like forståelig måte som allmennleger i andre land.

Som tidligere

Flere av årets resultater kan ses i sammenheng med tidligere Commonwealth Fund-undersøkelser: I 2012-undersøkelsen mente allmennlegene i Norge at

pasientene opplever lang ventetid, men at det er få av deres pasienter som opplever problemer knyttet til betaling for legeomkostninger eller andre kostnader ved behandlingen.

En tilsvarende undersøkelse som årets ble gjennomført for tre år siden. På de aller fleste spørsmålene er det små eller ingen endringer i 2013.

Lettere å få helsehjelp utenfor kontortiden

Noe positivt er det imidlertid, ifølge forsker Mona Haugum ved Kunnskapssenteret:

– Norge skiller seg positivt ut

ved at det er lettere å få helsehjelp utenfor kontortid. Det ser også ut til at kostnader og problemer med betaling for helsehjelp utgjør et mindre problem for norske svarere enn for dem som svarte i de andre deltakerlandene, sier Haugum, ifølge Kunnskapssenteret.

I 2013 ble et representativt utvalg av voksne over 18 år spurt om sitt syn på den norske helse-tjenesten. Årets undersøkelse er en gjentakelse av den som gjennomført i 2010.

Anne Grete Storvik
Dagens Medisin

Opparbeidelse av nye og gamle stier står på planen i forbindelse med utbyggingen av Sofienlund-eiendommen. Dette er helt i tråd med kommuneplanen for Nesodden 2011-2023. Det er det valgt ut fire verdier som gir retning for lokalsamfunnet. Nesodden skal være et inkluderende og mangfoldig samfunn, der likeverd og tilgjengelighet er grunnleggende.

På området ligger rester av en 200 år gammel grunnmur som har tilhørt "Telegrafhytta". For 200 år siden da Napoleonskrigene raste i Europa, engelskmennene blokkerte norske havner og Terje Vigen rodde til Danmark etter korn, trengte Forsvaret et bedre signalsystem enn de gamle vardene.

- Der var sjelden nogen time på dagen, uden at en eller flere af hovedstationerne have noget at telegrafere, så at den hele linje var i uophørlig virksomhet». Mannskapet klaget på at det var stridt og svekkende for synet å være «uopholdelig» på utkik.

Det var fri sikt mellom hver stasjon. Langs en slik kjede av signalmaster var det mulig å overføre et signal. Ved å lese signalfortegnelsen får vi et innblikk i hvilke opplysninger det var viktig å overføre:

De signalerede Skibe som sees ere Fregatter.

De signalerede Skibe seiler vester efter.

De signalerede Skibe styrer i mod Landet.

En fiendtlig Landgang er bevirket" osv.

Hver signalstasjon hadde sin egen adresse, det var egne koder for tallene, og de telegrammer som ble overført i systemet, kunne bli temmelig detaljerte. Signalvakten i det nye system hadde i prinsippet samme oppgave som vedevakten. Vakten skulle i begge systemer speide ut over havet og sende videre en melding.

Vedesystemet ble ikke nedlagt fordi om vi nå fikk et nytt og langt bedre system. Den optiske telegraf kom i tillegg til vedesystemet. Den nye teknikk eksisterende side om side med den gamle teknikk. Ilden - bålet - hadde en sterk posisjon i folks bevissthet som et varsel om krig.

Vedene sto fra gammelt av på sentrale høyder og fjelltopper hvor det var god utsikt over havet. Det var da bare rimelig at enkelte signalmaster ble satt opp på de samme steder. I de planer som ble utarbeidet for den optiske telegraf, finner vi derfor også en del opplysninger om vedene.

Før klaffetelegrafen brukte Forsvaret master med flagg for å gi meldinger. Men Napoleonskrigen gjorde det vanskelig - og dyrt - å få tak i flaggduk. Det var derfor kaptein Ole Ohlsen i det Telemarkske regiment konstruerte klaffetelegrafen i rundt 1808. Kort tid etter var telegrafnettet «ferdig» utbygget med rundt 260 telegrafer.

Den østafjellske linja gikk fra Flekkefjord via marinens hovedbase i Stavern over til Moss, Halden og Christiania. En av disse lå på Omsåsen, Nesodden. En test viste at en melding tok fem kvarter fra Stavern til Christiania. Det vil si at meldingen gjennomsnittlig brukte 2 minutter per stasjon. Den østafjellske linja ble etterhvert knyttet sammen med den bergenshusiske linja, som gikk fra Bergen til Flekkefjord. Etter sigende kunne en få en rekordrask melding fra Bergen til Christiania på bare tre timer. Også nordafjells gikk en viktig telegraflinje fra Kristiansund til Trondheim.

Etter 7 års krig var Norge så utarmet at vi ikke hadde råd til å holde linjen i drift. Det kan i denne sammenheng være interessant å merke seg at svenskene brukte optisk telegrafi til ut i 1850-årene. Først etter den tid ble den elektromagnetiske telegrafi enerådende.

Signalmastene sto på kysten i 7 år - frem til 1814. Det er interessant å merke seg at enkelte steder på Agdesiden den dag i dag heter "Signalen". De tekniske anlegg fra Napoleonskrigen har etterlatt seg minner i de stedsnavn som vi bruker i dag! Vi begynner å forstå at vedene som sto i mangfoldige ti-år ikke kunne annet enn å etterlate seg minner i stedsnavnene!

Vi har gjort oss kjent med de viktigste kilder som forteller om vedene på Agdesiden. Hvor effektivt var egentlig systemet? Det sier seg selv at lå det tåkebanker i havet og på kysten, så var det ikke mulig å sende videre et signal. Men under slike forhold var det med den tids navigasjon, også umulig å gjøre en vellykket landgang. Vedesystemet var når alt kom til alt, et brukbart system.

Nytt liv i Napoleonskrigens telegrafer

Napoleonskrigens viktigste «sambandsutstyr» i Norge har gjenoppstått. I Risør og Stavern står nå klaffetelegrafer og minner om Sjøforsvarets tøffe kamp for å holde oversikt over den engelske flåtens manøvrer tidlig på 1800-tallet.

Den som tar en tur på Signalen i Stavern eller til Hisåsen i Risør, får øye på pussige klenodier. Det er master som rager sju meter opp i været, ikke så ulike seilskutemaster. På de to rærne er det festet klaffer som kan heves og senkes ved hjelp av tauverk. Alt etter om klaffene var oppe eller nede, betydde de ulike tall. Hvis 29 ble heist, viste man at

Fienden har jaget og taget et af vore Krigsfartøier og 19 betød Vore Skibe behøve Undsætning og Hjel».

Det er ildsjeler i det lille, nyetablerte Risør Museum som står bak den gjenoppståtte optiske telegrafen.

Stiftelsen Sofienlunds planer for utendørs aktivitets- og turløypenett

Stiftelsen Sofienlund planlegger å kunne bygge den "Optiske Telegrafmasten" i full størrelse der hvor den en gang sto for 200 år siden. Telegrafmasten og telegrafhytta vil også kunne bli en attraksjon for alle og et sted å gå tur til.

Nærhet til naturen er en annen verdi. Nesodden har unike naturkvaliteter i form av skog, strand og sjø. Naturen gir grunnlag for livsutfoldelse, lek, idrett og friluftsliv. Den gir frisk luft, vakre landskap og et spennende dyre- og planteliv. Enkel tilgang til natur gir økt livskvalitet. Like muligheter for å ta del i naturen der man bor er også et spørsmål om verdighet.

Stiftelsen Sofienlund og Oslofjordens Friluftsråd har sammen allerede lagt forholdene til rette for rullestolbrukere og andre med nedsatt funksjonsevne både på parkeringsplassen, turveien og utsiktspunktet. Vi har bygget nye trapper og forbedret stien ned til Ommen brygge, og sommeren 2012 bygget vi det første utsiktspunktet, "Oleanas utsikt". Lokalhistoriker Harald Lorensen foreslo navnet, som har en historisk virkelighet bak seg.

Et revolusjonerende nytt signalsystem ble oppfunnet - Den Optiske Telegrafen. Store signalmaster ble reist langs kysten i Norge. Fire av dem lå på Nesodden og ble bygget i 1807. Den ene litt nord for Omsåsen.

Vi håper å kunne bygge den "Optiske Telegrafmasten" i full størrelse der hvor den en gang sto for 200 år siden. Telegrafmasten og telegrafhytta vil bli en attraksjon for alle og et sted å gå tur til.

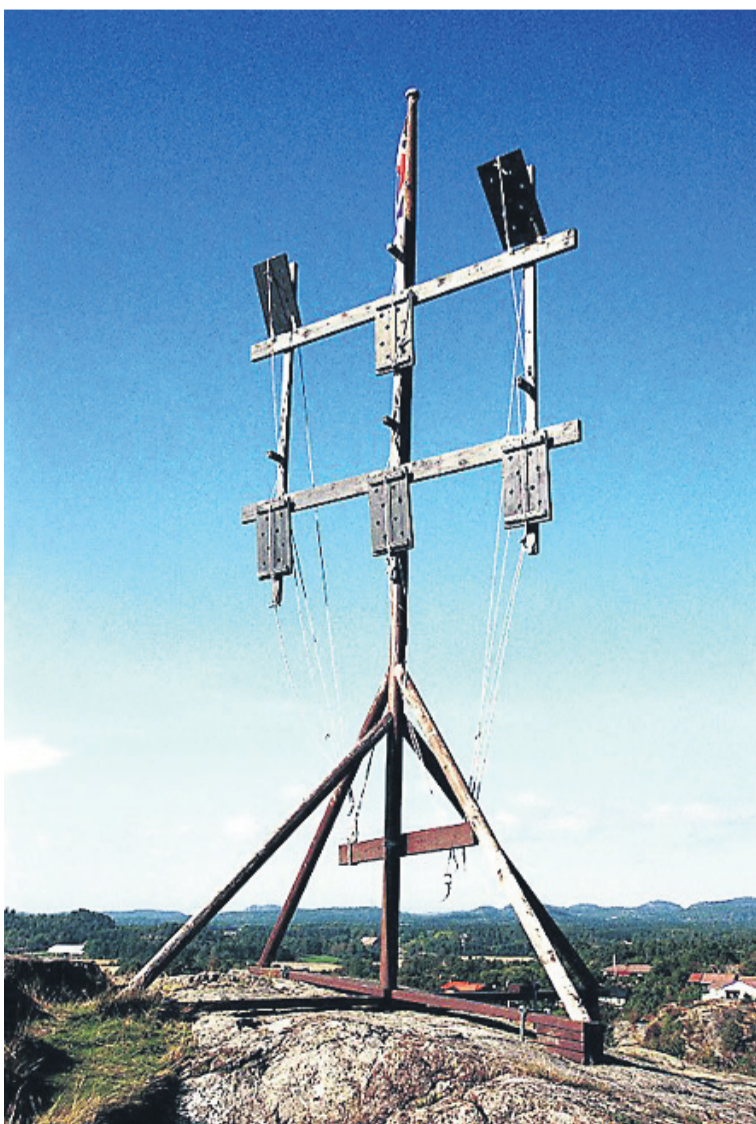
Nedenfor Omsåsen ligger den gamle Telegrafmyra, som fikk sitt navn i forbindelse med den Optiske Telegrafen. Den ønsker vi å konvertere til et tjern med en sti rundt, slik at man kan gå turer rundt vannet. Her kommer sittebenker boltet til fjellet på egnede steder. Vannet, stien og renseanlegget skal bygges i henhold til forskriftene og slik at omgivelsene ikke blir økologisk endret. Vi ønsker klart og rent vann.

Den optiske telegraf – klaffetelegrafen

Norge kom med i Napoleonskrigen 1807-1814. Vi var i allianse med keiser Napoleon. Engelskmennene var våre fiender. Forsvarsledelsen innså at det var behov for et signalsystem som kunne overføre langt mer informasjon langt hurtigere enn det gamle vedesystemet.

I flere europeiske land var det i bruk optiske telegrafer. Et slikt system ble i 1807 bygget også i Norge. På sentrale høyder ble det satt opp signalmaster. Oppe i mastene var det montert lemmer som kunne dreies om en horisontal akse. Mastene kunne på denne måten vise forskjellige signalbilder alt etter hvilken kombinasjon av "åpen lem" og "lukket lem" som ble vist. Signalmastene ble satt opp med ca. 4 km mellomrom.

Hver signalstasjon hadde vakt Det var en slitsom jobb å betjene telegrafene. Mannskapet hadde vakt fra en halv time før soloppgang til en halv time etter solnedgang. Den 13. november 1813 skriver Ole Ohlsen:

Ianledning 30 års jubileet til Landsforeningen for Trafikkskadde, LTN, vil jeg også fremheve min gode venn og våpendrager, Sigurd Unneberg. En særdeles engasjert mann, en fighter, som kjempet trafikkskaddes kamp helt til sin død.

Først arbeidet han bare for LTN, senere for Stiftelsen Sofienlund og vårt hovedprosjekt: Rehabiliteringssenteret. Sigurd så det etter hvert som sin livsoppgave å arbeide for at CatoSenteret skulle få solid økonomi og en offentlig godkjenning.

Hedersmannen Sigurd

Det var en lykkedag for trafikkskadde den dagen Sigurd Unneberg dukket opp på LTNs kontor og spurte om å få bli medlem og om han kunne hjelpe til med noe. For en mann! For en utrolig god hjelp jeg fikk! Kontoret var bemannet med få personer, men med Sigurd som utarbeidende ambassadør og en fighter til å tale trafikkskaddes sak, virket det som om vi hadde fordoblet staben.

Sigurd skaffet stadig Bingo-inntekter. Hans gamle kjente i Statens Vegvesen og i Maskingrossistenes Forening og ga oss gratis standplass på de årlige

trafikkskadde og CatoSenteret. Unneberg har i en årrekke brukt tid og krefter for trafikkskaddes sak. Blant annet har han lagt stort engasjement i å få CatoSenteret offentlig godkjent som rehabiliteringsinstitusjon. Han har vært på Stortinget og møtt både Stoltenberg og Bondevik. Overfor statsministrene argumenterte han for å bruke skadeavgiften til drift av CatoSenteret».

Takketales til CatoSenterets skaper

Sigurd var en beskjeden mann når det gjaldt seg selv. Typisk er det at han under en tilstelning i LTN Follo lokallag i november 2004 sa: - I mai måned fikk jeg miljøprisen fra Oppegård kommune, og hvorfor fikk jeg den? Jo, fordi jeg i 12 år har vært så heldig å få samarbeide med Bjørn Thor Lie. Da jeg fikk denne prisen, tenkte jeg at den skal jeg dedikere til Stiftelsen Sofienlund.

Hva er Stiftelsen Sofienlund?

statsråder, statsministre og deres rådgivere til CatoSenteret. Han foretrakk å hente dem selv. For som han sa: Man snakker lettere og mer åpent i en gammel Volvo enn i et møterom.

Redningsmannen Tore Tønne

Politikere har stort sett vært enige om at CatoSenteret er «fint og flott og at det der gjøres en god jobb», men ofte ble det bare med ord. Det vi etter hvert kalte «politikerprat». Det hederlige unntaket og vår redningsmann ble helseminister Tore Tønne. Han skaffet både midler og avtaler for at vi skulle kunne fortsette å videreutvikle senteret. Hvordan var dette mulig?

Jo, Sigurd ringte Tore Tønne og ba om en personlig samtale. Han inviterte Tore Tønne hjem til sin leilighet på Kolbotn. Sigurd ville fortelle ham om sin egen trafikkulykke, sitt møte med LTN, Stiftelsen Sofienlund og viktigheten av rehabilitering. Tønne sa ja! Og departementet, som tidligere hadde sagt nei til driftsmiddestøtte, hadde plutselig midler slik at CatoSenteret kunne drive ut året. Departementet inngikk i 2001 også en prosjektavtale om driftstilskudd!

Personskadeavgiften og annen dobbeltmoral

Sigurd greide utrolig mye, men en stor sorg var at han ikke fikk løst problemene omkring personskadeavgiften. Han argumenterte i flere år iherdig og lenge for at personskadeavgiften skulle brukes til det pengene var ment til, nemlig hjelp til trafikkskadde, og han foreslo at de derfor også kunne brukes til drift av CatoSenteret. Han brukte masse tid og krefter på dette, og han fikk medhold av mange politikere som lovet å se på saken, men de sviktet!

- Juksemake, sa Sigurd. Det er det Staten har gjort med personskadeavgiften som ble innført i

1991. For etter at Sigurd Unneberg begynte å stille nærgående spørsmål om hvor Staten gjorde av det de tok inn på personskadeavgiften, *kamouflerte staten straks avgiften ved å la også den inngå i vegavgiften*, samtidig som årsbeløpet ble forhøyet fra de opprinnelige 180 kroner til 365 kroner.

Andre brutte løfter

Sigurd grep også fatt i Arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hanssen som besøkte CatoSenteret i mars 2002. Da fortalte Hanssen at Regjeringen samme vår skulle legge frem sin Rehabiliteringsmelding og sa: "Så snart Rehabiliteringsmeldingen foreligger, må vi komme sammen for å gjennomgå meldingen og sammen finne løsninger som kan sikre en forutsigbar og langsiktig finansiering av CatoSenteret. Nå gjelder det å jobbe sammen, for en helhetlig struktur. Det er altfor lite rehabilitering i Norge, og jeg er prinsipielt imot at så fine rehabiliteringsplasser, som dere har her på CatoSenteret, skal brukes som sykehjem".

I det lengste trodde vi på Bjarne Håkon Hansen. Men igjen: Ikke skaffet han oss penger, og ikke fremla han noen rehabiliteringsmelding. Men vi trenger ikke bare en rehabiliteringsmelding - vi trenger en hel rehabiliteringsreform, en nasjonal rehabiliteringsplan. En plan som gir bedre kvalitet, kapasitet og en organisering som styrker retten til rehabilitering for alle skadde, kronisk syke og funksjonshemmede som trenger det.

Da Sigurd Unneberg ble syk lovet vi å fortsette vårt viktige arbeid. Aller helst skulle vi hatt Sigurd med oss fortsatt. Kjempen!

Erling Lauritzsen

Sigurd Unneberg

Vei og Anlegg-messer. Sigurd kunne virkelig selge lodd! Det gjorde han også i Kolbotn sentrum, og de som gjorde sin lørdagshandel der, ble forbauset om ikke Sigurd Unneberg var på post for å selge lodd og snakke trafikkoftenes sak.

Miljøpris til Sigurd Unneberg

Østlandets Blad skrev ofte og mye om Sigurd Unneberg. «Unneberg er en institusjon i lokalmiljøet. Nærmest utrettelig er denne hederskaren når det gjelder å skape blest om og penger til CatoSenteret». I mai 2002 fikk Sigurd Oppegård kommunes miljøpris med begrunnelsen: «Sigurd Unneberg (75), som selv er trafikkskadd, får prisen for «fantastisk innsats for

Jo det er Thor Bjørn Lie og CatoSenteret er også Thor Bjørn. Hadde det ikke vært for ham, hadde heller ikke Landsforeningen for trafikkskadde eksistert i dag! Og takket være LTN har jeg selv fått et meningsfylt liv etter ulykken enn jeg hadde kalkulert med, sa Sigurd Unneberg.

Sigurd Unneberg på Stortinget

Sigurds største innsats for Stiftelsen Sofienlund gjorde han i diverse regjeringskontorer og på Stortinget. Han ble personlig kjent med de fleste toppolitikere, og i tur og orden tok han for seg alle statsråder som hadde noe med trafikk, helse eller jus å gjøre. Hans utrolige overtalelseevne bragte utallige

Sigurd Unneberg var ofte på besøk i Stiftelsen Sofienlunds lokaler på Ås, klar for intense drøftelser og nye oppdrag.

Borgerstyrt personlig assistanse (BPA) er et verktøy for funksjonshemmede hvor den enkelte selv leder sine assistenter. Det unike med BPA er at ordningen ble formet og utviklet av funksjonshemmede selv, på bakgrunn av et ønske om frihet og uavhengighet.

BPA er dermed en nødvendig forutsetning for at funksjonshemmede med assistansebehov skal kunne være aktivt ytende samfunnsborgere, i stedet for passive «brukere».

Hvordan fungerer Ulobas BPA?

Ulobas BPA er utviklet av funksjonshemmede for funksjonshemmede, og er vår egen måte å organisere praktisk assistanse i hverdagen på. Tanken bak er at det er du som best kjenner dine behov og din hverdag, og dermed også er den som er best egnet til å avgjøre hvordan assistansen bør utføres. Du leder selv assistentene dine, og bestemmer selv hvem du vil ha som assistenter, hvilke kvalifikasjoner disse skal ha, hvilke arbeidsoppgaver de skal utføre, og hvor, hvordan og til hvilke tider assistansen skal utføres.

BPA er et «frigjøringsverktøy» for funksjonshemmede som har et assistansebehov og som blir utestengt på grunn av samfunnsskapt barrierer. Ordningen gjør det mulig for oss å delta i samfunnet på lik linje med alle andre; å studere eller å ha en jobb, å ha et politisk verv, å hente ungene i barnehagen eller kjøre dem på fotballtrening, å gjøre innkjøp, lage mat og å ta vår del av husarbeidet, å delta på dagnaden i borettslaget, å gå på byen med gode venner – kort sagt å gjøre det alle andre gjør.

Fra passiv mottaker til aktiv deltaker

BPA handler ikke bare om å få utført praktiske gjøremål, det handler også om livskvalitet.

Det er stor forskjell mellom det å være en passiv mottaker og å være en aktiv deltaker, mellom å være en «bruker» og å være en likeverdig borger. BPA gir deg muligheten til å leve et fritt, aktivt, fleksibelt og likeverdig liv. BPA lar deg være ...deg?

Assistanse når du vil ha det

Ulobas BPA er en løsning som setter deg i sentrum og som gir deg full kontroll over ditt eget liv. Når du søker om BPA avgjør hjemkommunen din hvor mange timer assistanse du kan få i uka. Vi viser deg hvordan du kan legge ting til rette innenfor disse timerammene, slik at du får den assistansen som passer deg best.

Med Ulobas BPA kan du også velge å sette timer «på konto» til senere bruk – for eksempel for å dra på klassesettur med ungene, feire bryllup, dra på hytta, reise på seminar med jobben eller hva du nå ønsker å bruke assistansen din til. Vi sørger for at du til enhver tid har oversikt over hvor mange assistansetimer du har «på konto», og tar oss av timeregistrering, lønnsutbetaling, skattetrekk, pensjonsinnbetaling og slikt.

Dekning av driftsutgifter

Noe annet som inngår i Ulobas BPA er en egen driftskonto. Det koster å drifte en assistanseordning utover det assistenten skal ha i lønn, og det er jo ikke rimelig at du som assistentens personalleder skal dekke disse utgiftene av egen lomme. Vil du ha med deg en assistent på kino må assistenten også ha en kinobillett, skal du ut og reise med

assistanse må assistenten også ha flybillett, hotellrom og mat. Det koster penger å annonsere etter nye assistenter, det er ikke gratis å innkalle vikarer og sende inn timelister. Derfor setter vi av en andel av den summen vi fakturerer hjemkommunen din, slik at du har midler til å dekke slike løpende driftsutgifter. Noe av poenget med assistansen forsvinner jo om du ikke har råd til å bruke den slik du selv ønsker.

Ikke bare rullestolbrukere

Fellesnevneren for alle oss som har BPA er at vi har en eller annen funksjonsnedsettelse, og at vi har valgt BPA som verktøyet for å få en fleksibel og god hverdag. Selv om rullestolbrukere nok er i flertall blant oss er det ikke dermed sagt at dette ikke er et tilbud for andre også. I beste Independent Living-tradisjon er Uloba det som kalles «cross disability». Det er ønsket om å lede egen assistanse som er sentralt, ikke hvilken type funksjonsnedsettelse du måtte ha.

BPA også for folk som ikke kan lede sin egen assistanse

Personer som ikke selv kan lede sin egen assistanseordning, som barn og ungdom under 18 og personer med kognitive funksjonsnedsettelser, kan også ha BPA. Den eneste forskjellen er at disse trenger en fungerende arbeidsleder som kan ta arbeidslederrollen for seg. En fungerende arbeidsleder er typisk en forelder eller annen nærstående, men vi har også eksempler på at assistenter har rollen som fungerende arbeidsleder.

Hva er BPA?

Frihet, selvstendighet og full deltakelse med Borgerstyrt personlig assistanse.

Intensjonene med BPA er at:

- BPA skal bidra til full likestilling og deltakelse i samfunnet.
- BPA skal sikre grunnleggende menneskerettigheter.
- BPA skal sikre selvbestemmelse og kontroll over eget liv og egen hverdag.
- BPA skal sikre at den enkelte får dekket behovet for assistanse til daglige gjøremål som er nødvendige for å leve og bo selvstendig.
- BPA skal sikre at hver enkelt får og beholder den rollen de ønsker i samfunnet og i sosiale sammenhenger. Både i jobb, utdanning og ellers er det egne interesser, livssituasjon og forutsetninger som styrer disse rollevalgene.

Praktisert etter intensjonen bidrar BPA til at funksjonshemmede med assistansebehov kan leve frie, selvstendige liv, med ansvar for sin egen tilværelse. BPA handler ikke om pleie og omsorg, men er i stedet et verktøy for full likestilling og deltakelse på alle samfunnsområder.

Brukerstyrt personlig assistanse i Aleris er supert!

tlf: 66 76 18 60
e-post: bpa@aleris.no
www.aleris.no/bpa

Aleris

Etter et møte med Bent Høie, sendte Uloba og de andre organisasjonene dette brevet om hvordan BPA bør rettighetsfestes

BPA må kunne brukes utenfor hjemmet, presiserer Uloba, JAG, FFO og Safo i brevet til helse- og omsorgsministeren.

Foto: Christian Houge

Undertegnede organisasjoner takker for møtet med helse- og omsorgsminister Bent Høie 27.01.14 og muligheten til å gi innspill til rettighetsfesting av BPA

«Det du selv ville gjort uten nedsatt funksjonsevne, kan assistentene gjøre!»

Denne setningen fra ministeren i møtet setter rammen for våre innspill til de nødvendige grep som må gjøres i forhold til forslaget som har vært ute på høring.

Innspill til rettighetsfesting av BPA: BPA er et likestillingsverktøy

BPA defineres som et juridisk og politisk verktøy for likestilling, og er en alternativ organisering av praktisk bistand. Man leder selv sin egen assistanseordning eller benytter assistert arbeidsledelse. Kjernen i en BPA-ordning er at man selv styrer hvem man assisteres av, til hva, når og hvor. BPA skal sikre opprettelse og opprettholdelse av sosiale roller, relasjoner og samfunnsdeltagelse.

Behov for tjenester organisert som BPA defineres ikke av timeantall

Lovforslaget bør legge til grunn at "stort behov" for BPA ikke nødvendigvis henger sammen med behov for et høyt time-tall. Retten til å velge BPA skal gjelde det antall timer en tildeles. Enkeltvedtaket beskriver den enkeltes behov for tjenester i form av ordinære helse- og omsorgstjenester samt praktisk assistanse for å sikre samfunnsdeltagelse og praktisk assistanse i hjemmet.

Eksempler på stort behov kan være personer som: er under utdanning, er i arbeid/ regelmessig aktivitet utenfor hjemmet, er arbeidssøkende, har foreldreansvar, deltar aktivt i samfunnslivet, har store kommunikasjons- eller orienteringsproblemer, har spesielt sterkt behov for stabili-

BPA. Hvis dette ikke skjer får man et fragmentert tilbud med flere ulike tjenesteutøvere. Spesielt for personer med kognitive funksjonsnedsettelse er det avgjørende, med få og stabile tjenesteutøvere.

Vi mener at avlastning må være omfattet av en BPA-ordning. Barn har en selvstendig rett til å få bo sammen med familien og avlastning er helt avgjørende for at barnet skal kunne vokse opp i sin egen familie. Avlastning i form av BPA sikrer at prinsippet om «barnets beste» også fullt ut gjelder funksjonshemmede barn.

Like muligheter til å reise

Enkelte kommuner tillater ikke at assistenten blir med til en annen kommune eller til utlandet. Det må være opp til den enkelte hvor og hvordan en velger å benytte sine allerede tildelte BPA-timer så lenge arbeidsmiljølovens bestemmelser følges. Vi mener oppholdskommuneprinsippet har et annet formål og ikke kan brukes for å begrense menneskers bevegelsesfrihet. Alternativ organisering av tjenester i form av BPA må ikke skape nye barrierer, men sikre en fleksibel og god ordning.

Muligheten for å reise med assistanse kan heller ikke gjøres avhengig av hvilken BPA-avtale den enkelte arbeidsleder har.

Undertegnede organisasjoner mener det må gå tydelig frem av lovtekst eller rundskriv at assistansen kan brukes fleksibelt innenfor de rammer som vedtaket, arbeidsmiljøloven og tariffavtaler setter.

Tydelig forskrift, samlet rundskriv og assistentenes arbeidstakerrettigheter

Vi mener at BPA må praktiseres etter samme intensjon i alle kommuner. Det må derfor utarbeides en forskrift for hva en BPA-ordning skal inneholde. Vi må sikre at vi ikke får en utvannet ordning. En forutsetning for en bærekraftig stabil og trygg BPA er sikring av arbeidstagerens rettigheter. Dette må sikres uavhengig av bosted og arbeidsgivermodell.

Forskriften bør ivareta følgende punkt:

- At intensjonen og formålet med BPA opprettholdes, jf. BPA rundskriv I-20/2000 og I-15/2005 og OT. Prp. nr. 8 (1999-2000). Disse bør erstatte av et nytt felles rundskriv som ivaretar intensjonene i begge de opprinnelige rundskrivene.

- At det sikres en god arbeidslederopplæring uavhengig av bosted. At det stilles tydelige krav til arbeidslederopplæring enten man leder ordningen selv eller trenger en assisterende arbeidsleder.

- Sikre ansatte lønns- og arbeidsvilkår etter AML og gjeldende tariffvilkår innen bransjen.

- At alle aktører pålegges å basere sin BPA på gjeldende forskrift og rundskriv. Ved anskaffelse av BPA må anskaffelsen baseres på Norsk Standard.

- En tydelig presisering av at kommunene har plikt til å vurdere BPA som tjenesteform også for de som ikke blir omfattet av rettighetsbestemmelsen.

- Selvstyring og samfunnsdeltagelse er sentrale elementer.

- Det må legges til grunn at det er et fritt valg av arbeidsgivermodell. Personen med assistansebehovet velger selv modell og aktør; kommune, samvirkeforetak, selv være arbeidsgiver og ideelle aktører.

- Enkelte kommuner fatter vedtak med halvt års varighet. Dette skaper lite forutsigbarhet for den enkelte og merarbeid for kommunen som stadig må saksbehandle og fatte nye vedtak. Vedtak bør være av hensiktsmessig lengde slik at også rekruttering av assistenter samt stabile og forutsigbare arbeidsforhold og arbeidstakerrettigheter nedfelt i AML sikres.

Regjeringen må evaluere BPA-rettigheten etter to år

Det er viktig at man evaluerer ordningen for å se om rettighetsfestingen har fått den ønskede effekten.

- Evalueringen bør ta opp om intensjonen med rettighetsfestingen har blitt ivaretatt i praksis.

- Den må kartlegge at samfunnsdeltagelse og kontroll over eget liv videreføres som sentrale element i praksis.

- Evalueringen må inneholde opplysninger om hvorvidt det er gitt tilstrekkelig og riktig opplæring i arbeidslederrollen. Den må vurdere om arbeidslederopplæringen fungerer etter intensjonen.

- Den må vurdere om opplæring sikrer ivaretagelse av ansattes rettigheter.

Vi mener at ovennevnte hensyn kan gjennomføres på basis av lovutkastet som var på høring til organisasjonene.

Vibeke Marøy Melstrøm,
daglig leder, Uloba SA

Liv Aarum,
generalsekretær, FFO

Tor-Arne Høidal, I
eder, JAG

Arne Lein,
styreleder, Safo

AVIS BILUTLEIE Storehagen 4 6800 FØRDE Tlf. 57 72 50 80 www.avis.no	Nohres Transportservice AS Tømmerv. 5 1479 KURLAND Tlf. 934 48 963	Tor Erik Jovall Transport Buer 1870 ØRJE Tlf. 913 34 323	Tynset Drosjesentral Parkveien 16 2500 TYNSET Tlf. 62 48 03 00	SEAFRONT Mjåvannsvegen 154 4628 KRISTIANSANDS Tlf. 907 39 676	Eiker Bladet AS Nedre Torgg. 18 3050 MJØNDALEN Tlf. 32 87 20 23	Optikeren Solagården Solakrossen 2 4097 SOLA Tlf. 51 65 22 99	Janki Transport AS Sletta 12 3185 SKOPPUM Tlf. 33 39 92 84
Naustdal Elektro AS Øyrav. 3 6817 NAUSTDAL Tlf. 57 81 93 69	Østerhagen Transport AS Vangliv 10 a 2322 RIDABU Tlf. 62 59 66 13	Espeland Transport AS 2560 ALVDAL Tlf. 62 48 80 80	Fakta Regnskap AS Grønneggt 144 2317 HAMAR Tlf. 62 53 65 00	 Bertel O. Steen Vestfold AS avd. Larvik 3269 LARVIK Tlf. 33 11 35 10 www.bosbil.no	Alexander Berg Olsen Møllerhagenvegen 241 2847 KOLBU Tlf. 920 53 381	ALT I BILREPARASJONER Brårveien 4 a 3174 REVETAL Tlf. 33 06 49 25	Tannlege Jon-Reidar Eikås 6771 NORDFJORDEID Tlf. 57 86 06 71
Rue Transport AS 3690 HJARTDAL Tlf. 913 82 288	 Norges Rederiforbund 0115 OSLO Tlf. 22 40 15 00	 8226 STRAUMEN Tlf. 75 69 81 00	 avd. Drammen Nord tidl. glassmester HANS TORGERSEN Ing. Rybergsgt. 102 TLF: 32 86 03 00	Steglet Auto Sandsværv. 221 3615 KONGSBERG Tlf. 32 72 50 40	Tannlege Brit Kari Gjermshus Torget 1860 TRØGSTAD Tlf. 69 82 62 60	 Sundgt. ■ Tlf. 63 96 22 30 ■ Eidevoll www.sundetoptikk.no	Trøgstad Auto og Bensinstasjon - Mekonomen Kirkeveien 2 A 1860 TRØGSTAD Tlf. 69 82 40 03
Jørn's Bil og Brems AS Østre Aker v 68 0581 OSLO Tlf. 22 64 88 50	Flanderborg Rammer og Kunst Nedre Flanderborg 5 7374 RØROS Tlf. 72 41 05 90 www.flanderborg.no	Din Kjøreskole AS Tordenskioldsg 22 3044 DRAMMEN Tlf. 32 89 50 90	 WEWANG KUNNSHELLEGT. 3 - Tlf. 22-3719-80	Botne Bil AS Barstadveien 1 3080 HOLMESTRAND Tlf. 33 05 29 41	Eina Auto Tomm Vestli Koreavegen 373 2843 EINA Tlf. 61 19 53 95	Førde Bilservice AS Flovegen 6 - Øyrane 6800 FØRDE Tlf. 57 83 07 00 www.fordebil.no	Tamt og Vilt AS 3560 HEMSEDAL Tlf. 415 74 015
Forfatter Kjersti Scheen Lambertseterv. 4 1160 OSLO Tlf. 22 28 91 05	Kjelsås Bilverksted AS Kjelsås v. 140 0491 OSLO Tlf. 22 15 06 88 www.kjelsaasbilverksted.no	Valdres EI Prosjektering Gamlev 3 2900 FAGERNES Tlf. 61 34 76 62	Henriksen Sjåførskole AS Flyplassvegen 4 9152 SØRKJOSEN Tlf. 77 76 70 05	Bavaria Gardermoen AS Museums v. 16 2060 GARDERMOEN Tlf. 63 94 24 80	Nogva Motorfabrikk AS 6280 SØVIK Tlf. 70 20 84 00	Sigdal Renhold Hanne Krog Nerstad 3350 PRESTFOSS Tlf. 473 89 477	Tvedestrand Bilverksted Fjærkleivene 55 4900 TVEDESTRAND Tlf. 37 16 23 36
Kåre Ekrene Trafikkskole Ludolf Eides gate 6 5525 HAUGESUND Tlf. 52 71 75 66	 Elveg. 5 1724 SARPSBORG Tlf. 69 15 51 33	 avd. Kragerø 3770 KRAGERØ Tlf. 35 98 25 24	 avd Steinkjer Bomvegen 7 7725 STEINKJER Tlf. 74 17 06 00	 Tlf. 47 63 33 85 www.jib-service.no	Optimera AS Monter Vest Snekkerv 22 4321 SANDNES Tlf. 51 60 34 00	Skarnes Drosjesentral 2100 SKARNES Tlf. 62 96 12 65	NK Elektriske AS Svangstrandv. 2 B 3410 SYLLING Tlf. 32 84 66 00
Vesterålens Apotek AS Markedsgt 7 8450 STOKMARKNES Tlf. 76 15 15 10	Transporttjenester AS Nyv. 24, 1430 ÅS Tlf. 64 94 36 10	Fagerhøy Bil & Karosseri AS Midtveien 71 1458 FJELLSTRAND Tlf. 66 91 85 62	Centrum Bil DA Nesvegen 2 B 4700 VENNESLA Tlf. 38 13 94 01	 Lerkendalvegen 2 7600 LEVANGER Tlf. 47 91 30 00	Autolakk A/S Årvoldskogen 41 1529 MØSS Tlf. 69 26 28 50	 Kjellerøvd. 30 1580 RYGGE Tlf. 69 26 21 10	 22 67 64 52 22 67 63 12 SKEDSMOGATA 24, 0655 OSLO E-post: post@kampenantirust.no
Hitra videregående skole 7240 HITRA Tlf. 72 44 20 30	Fræna videregående skole 6440 ELNESVÅGEN Tlf. 71 26 64 00	 Ryghgata 6 3050 MJØNDALEN Tlf. 32 23 68 80	 Fåbergg 131 2615 LILLEHAMMER Tlf. 61 25 47 00	Bremsnes Bilverksted AS Mekonomen 6530 AVERØY Tlf. 71 51 11 90	 5966 EIVINDVIK Tlf. 57 78 20 00	Mobergs Fysikalske Institutt AS Landboden 43 5200 OS Tlf. 56 30 11 33	F.P. Entreprenør AS Grønneggt 104 2317 HAMAR Tlf. 62 53 56 00
Sørhaug Transport v/Erling Sørhaug Lyngv 6 Fosser 1963 FOSSE Tlf. 922 37 459	Arendal Dyreklinikk Centralg 12 4836 ARENDAL Tlf. 37 02 48 05	Sigdal Kjøkken AS 3358 NEDRE EGGEDAL Tlf. 32 71 40 00	Østo Ortopedisenter AS Gartnerv 10 2312 OTTESTAD Tlf. 62 57 39 00 www.osoto.no	Bretteville Taljer & Maskiner AS Grinveien 159 1359 EIKSMARKA Tlf. 67 16 69 90	 Egen håndverksavdeling Bo Maling AS Tlf. 35 95 13 50	Entreprenørselskapet Johs Granås AS Teiealleen 7 2030 NANNESTAD Tlf. 63 99 99 10	Madla Bil AS Revheimsv. 74 4043 HAFRSFJORD Tlf. 979 63 883
Heen Landbruksverksted Heiav 382 1880 EIDSBERG Tlf. 69 89 89 60	 Lienv 41, 3580 GEILO Tlf. 32 08 71 00	Spesialsykehuset for epilepsi G F Henriksens v 23 1337 SANDVIKA Tlf. 67 50 10 00	 - alltid tilstede på 71* nord 9750 HONNINGSVÅG Tlf. 78 47 68 00	Borge Begravelsesbyrå Biv. 21 1658 TORP Tlf. 69 34 53 35	Gulvlegger Øyvind Nystein Nysteineveien 197 3960 STATHELLE Tlf. 416 03 880	 06950 Trygt fra der du er	Mesta Verksted AS avd Molde Krohnsvingen 1 6421 MOLDE Tlf. 952 95 234
 Din Mercedes-Benz spesialist Sunnlands v. 2 7032 TRONDHEIM Tlf. 73 82 01 00	Johan R. Sunde AS 6037 EIDSNES Tlf. 70 19 07 03	 Porsgrunns v. 125 3735 SKIEN Tlf. 35 90 00 50	Utne Transport AS Statsmin Torps v 49 1722 SARPSBORG Tlf. 69 13 72 30	Frekhaug Fysioterapi Havnev 15 5918 FREKHAUG Tlf. 56 17 14 50	 Budstikka 8 a 3612 KONGSBERG Tlf. 32 76 88 36	 Solbergv. 5, 4050 SOLA Tlf. 51 64 64 94	Osbuss AS Industrig. 47 5200 OS Tlf. 56 30 99 80
Bryne Bil & Mc Skole A/S Parkv 2, 4340 BRYNE Tlf. 51 48 25 10	 www.danielsen-skoler.no 5017 BERGEN Tlf. 55 55 98 00	Helge's Bil AS Dalemoen 25 2670 OTTA Tlf. 480 15 300 www.helgesbil.no	 1351 RUD Tlf. 67 17 19 30	 Industrivegen 24 3748 SILJAN Tlf. 33 12 11 05	Son Kro AS Storg 31 1555 SON Tlf. 64 95 70 08	Karosserifabrikken A/S Nesttunv 116 5221 BERGEN Tlf. 55 13 03 10	T. Aasen Solskjerming AS Furusbein 10 4033 STAVANGER Tlf. 51 85 99 00
Berghagan Bil AS Håndverks v. 2 1405 LANGHUS Tlf. 64 86 64 77	KMS Trafikkskole Bratsbergv 13 7037 TRONDHEIM Tlf. 73 95 73 80	A. Hønsen Sjåførskole AS Vestvollv 30 B 2019 SKEDSMOKORSET Tlf. 64 83 62 62	Autoservice Arvesen og Syversen AS Industriv. 1 1614 FREDRIKSTAD Tlf. 69 39 00 55	 Ingeniør Rybergsgate 114 3027 DRAMMEN Tlf. 32 80 93 93	Bilvarehuset Anker AS Statsm. Otto Blehrs v 1 2312 OTTESTAD Tlf. 62 58 53 50	Hetland videregående skole Bredablikkv. 16 4017 STAVANGER Tlf. 51 92 14 00	Sirdal Bilverksted AS Nordgardsvegen 1 4440 TONSTAD Tlf. 38 37 00 70
 Bergen Taxi	 Ånstadstadsjøen 8400 SORTLAND Tlf. 76 12 18 95	 Fannestrandv 71 6414 MOLDE Tlf. 815 22 900	 Moland Park 4846 ARENDAL Tlf. 37 09 75 50	 05060	Sibelco Nordic AS 6146 ÅHEIM Tlf. 70 02 49 00	 7084 MELHUS Tlf. 72 87 03 89	Industriverktøy IDG Tools AS Furumoen 47 2240 MAGNOR Tlf. 62 83 27 00
Ekra Gartneri og Hagesenter AS Leinstrand 7083 LEINSTRAND Tlf. 72 59 42 20	Løken Bil og Bremse-service Holterveien 8 1440 DRØBAK Tlf. 64 93 00 23	Nettbuss Hallingdal Billag AS Vestlivegen 3 3570 AL Tlf. 32 08 60 60	Svidals Minibusser og Turbilservice Erik Hansensvei 12 3430 SPIKKESTAD Tlf. 932 17 770	Nedstrand Taxi Nyædalen 5560 NEDSTRAND Tlf. 980 49 999	Bamble Taxi Krabberødveien 1 3960 STATHELLE Tlf. 35 96 02 20	Furulund Kro og Motell AS Stokke Ravei 158 3160 STOKKE Tlf. 33 36 38 00	Rana Bilservice as Søderlundmyra 32 8622 MO I RANA Tlf. 990 46 075
Fiskebeck Handverk AS Hans Væggersvei 18 9900 KIRKENES Tlf. 78 99 35 50	 Oppfølging på: BIL - MC - MOPED KVALITET FLEKSIBILITET GODT MILJØ HAMAR LOTEN Trafikalt grunnkurs Tlf. 62 52 63 66 Tlf. 62 59 14 77	Friis Arkitekter AS Stasjonsvegen 7 3630 RØDBERG Tlf. 32 74 15 94	Opplæringskontoret for Billag AS Sunnlands v 2 7032 TRONDHEIM Tlf. 73 96 95 50	Den Fjellhammar Bilpleie DA Fjellhammarv 27 1472 FJELLHAMAR Tlf. 67 97 63 11	Berganmoen Landbruksverksted Bergan 3277 STEINSHOLT Tlf. 33 12 94 48	Molab AS Kjelsåsveien 174 0884 OSLO Tlf. 404 84 100	Takspeialisten.no avd. Brødr. Pettersen as Nyåskaiveien 1 4379 EGGERSUND Tlf. 51 46 35 80
Moe Transport og Konsulent Tjenester Kupedalen 15 5723 BOLSTADØYRI Tlf. 900 89 107	Dagligvarehandelen TradePress AS Rosenholmv 20 1252 OSLO Tlf. 22 62 91 90	Karl Botolfsen VVS AS Fygleveien 53 8370 LEKNES Tlf. 76 08 05 50	Helje Medalen 3359 EGGEDAL Tlf. 480 73 600	Det FINN's Trafikkhjelp as Thoning Owenssg 24 7039 TRONDHEIM Tlf. 911 60 350	Langstrand Fysioterapi Vestreg. 28 3251 LARVIK Tlf. 33 18 11 22	Maskinentreprenør Geir Egil Strømmen Ødegarden 2960 RØN Tlf. 975 95 586	Kjell Arne Schjørn AS Anne Mourudsv 17 2615 LILLEHAMMER Tlf. 61 25 36 47

Raskere tilbake

 TOLGA KOMMUNE www.tolga.kommune.no	 Time kommune www.time.kommune.no	 Vinje kommune www.vinje.kommune.no	 Stjørdal kommune Etat oppvekst www.stjordal.kommune.no	 Flesberg kommune www.flesberg.kommune.no	 Ringebu kommune www.ringebu.kommune.no	 Evenes kommune www.evenes.kommune.no
 Lier kommune www.lier.kommune.no	 Åmli kommune www.amli.kommune.no	 Alstahaug kommune www.alstahaug.kommune.no	 Austrheim - åpne landskap, åpne sinn www.austrheim.kommune.no	 Skjåk kommune www.skjak.kommune.no	 Hvaler kommune Psykiatritjenesten www.hvaler.kommune.no	 Lavangen kommune www.lavangen.kommune.no
 Gamvik kommune www.gamvik.kommune.no	 Ballangen kommune Pleie- og omsorgsetaten www.ballangen.kommune.no	 Holtålen kommune www.holtalen.kommune.no	 Steinkjer kommune www.steinkjer.kommune.no	 Sirdal kommune www.sirdal.kommune.no	 Tvedestrand kommune www.tvedestrand.kommune.no	 Herøy kommune www.heroy.kommune.no
 Øystre Slidre kommune www.oystre-slidre.kommune.no	 Utsira kommune - Siratun sykestue www.utsira.kommune.no	 Eidfjord kommune www.eidfjord.kommune.no	 Førde kommune www.forde.kommune.no	 RINDAL PORTEN TIL TROLLHEIMEN	 VÅGÅ KOMMUNE www.vaga.kommune.no	 Lebesby kommune www.lebesby.kommune.no
 Hamar kommune www.hamar.kommune.no	 TYDAL KOMMUNE Psykiatrisk helsetjeneste www.tydal.kommune.no	 Hammerfest kommune www.hammerfest.kommune.no	 Nærøy kommune www.naroy.kommune.no	 Randberg kommune Teknisk Drift www.randberg.kommune.no	 Lyngen kommune www.lyngen.kommune.no	
	 LINDÅS KOMMUNE www.linas.kommune.no	 Ski kommune Kommunalteknikk www.ski.kommune.no	 Grimstad kommune www.grimstad.kommune.no	 Tromsø kommune www.tromso.kommune.no	 Masfjorden kommune www.masfjorden.kommune.no	

Plages du med droppfot ? ... da kan **WalkAide®** hjelpe deg

WalkAide® er en høyteknologisk elektrostimulator som hjelper mange droppfotpasienter til å løfte foten under gange. WalkAide® er meget avansert og må ikke forveksles med andre elektrostimulatorer som er tilgjengelige for denne pasientgruppen.

Ny teknologi, basert på en programmerbar tilsensor, gjør WalkAide® lett og betjene for deg som bruker.

Enkel elektrodeplassing

Ingen hælensor i skoen - med WalkAide® kan du gå barbent !

Egnet også for barn

CYPROMED AS
CYBERNETIC PROSTHESES AND MEDICAL EQUIPMENT

WalkAide® er godkjent som et ortopedisk hjelpemiddel gjennom NAV. Be om brosjyre og nærmere opplysninger om dette produktet

Cypromed AS, Vikavegen 17, 2312 Ottestad. Tlf: 62 57 44 33 Fax: 62 57 44 34 E-mail: service@cypromed.no www.cypromed.no

Personskadeforbundet LTN

Tlf. 22 35 71 00

Personskadeforbundet LTN er en organisasjon

for alle som har fått livet endret på grunn av skade.

Å bli skadet setter deg i en situasjon ingen kan forberede seg på.

Plutselig er ord som rehabilitering, NAV og erstatning en del av dagligtalen, og man skal forholde seg til mye nytt både som enkeltmenneske, men også som pårørende.

Våre medlemmer har vært der før, og vi vet hvordan systemet virker.

Rettighetscenteret

FFOs Rettighetscenter er et rådgivnings- og kompetansesenter i rettighets spørsmål som gjelder personer med funksjonshemming og kronisk sykdom.

Spørsmålene kan gjelde både velferdsrettigheter og diskriminering.

Vi er jurister med erfaring innen velferdsrettens område og senterets har tillatelse til å drive rettshjelpsvirksomhet.

Våre hovedoppgaver er å
- besvare og registrere henvendelser fra funksjonshemmede, kronisk syke, pårørende og andre.
- utarbeide dokumentasjon om brukernes rettstilstand i praksis.

- holde kurs og foredrag.

Anne Therese Sortebekk
Faglig leder og juridisk rådgiver
Telefon: 966 22 735
Epost: anne.therese.sortebekk@ffo.no

Heidi Sørli-Rogne
Juridisk rådgiver
Telefon: 966 22 737
Epost: heidi.sorlie-rogne@ffo.no

Atle Larsen
Juridisk rådgiver
Telefon: 966 22 760
Epost: rettighetscenteret@ffo.no

Kristel Jüriloo
Juridisk rådgiver
Epost: kristel.juriloo@ffo.no

Jungelhåndboka
FFO gir hvert år ut Jungelhåndboka. Dette er den eneste oppdaterte guiden gjennom lover og rettigheter innen velferdsretten. Boka er populær og et nyttig oppslagsverk for funksjonshemmede, kronisk syke, pårørende og andre.

Jungelhåndboka er unik. Alle aktuelle lover og rettigheter innenfor velferdsretten revideres hvert år. Boka er delt inn i flere kapitler, og tar for seg:

- arbeidsliv
- trygdeytelser
- helse- og omsorgstjenesten
- tilgjengelighet og diskriminering
- skole og utdanning
- barneverntjenesten
- boligspørsmål
- offentlig saksbehandling

Boka er skrevet av Tove Eikrem og er beregnet til bruk både ved selvstudium og som kursmateriell.

Rettighetstelefon:
966 22 760

Fabelaktiv Stangev 15 2317 HAMAR Tlf. 62 53 58 00	Andreas Holmsen Ingeniør og Arkitektkontor 3201 SANDEFJORD Tlf. 33 46 17 32	Bilsenteret Bjugn AS Botngård 7160 BJUGN Tlf. 72 52 05 30	 Strandv. 20 2380 BRUMUNDAL Tlf. 62 35 15 60	Transportoppdrag Bergen AS Leirvikåsen 39 B 5179 GODVIK Tlf. 55 15 41 40	Toten Bil og Karosseri K. Kristiansen Dystlinna 15 2847 KOLBU Tlf. 61 16 79 66	Taxi Holdeplass Havnevegen 20 4056 TANANGER Tlf. 51 69 87 99	All Transport AS Rundåsveien 26 3740 SKIEN Tlf. 913 23 888
 5710 SKULESTADMO Tlf. 900 44 562	 Stålhaugen 5 6065 ULSTEINVIK Tlf. 70 00 97 50	Husby Bilverksted A/S Mekonomen 6630 TINGVOLL Tlf. 71 53 12 43	 Kanalgata 7 3263 LARVIK Tlf. 33 14 18 90	 Jærvegen 532 4352 KLEPPE Tlf. 51 78 96 00	 3855 TREUNGEN Tlf. 35 04 71 70	Joker Luster 6872 LUSTER Tlf. 57 68 54 82	 0028 OSLO Tlf. 22 40 28 00
Samuelson Maskin AS 6445 Malmefjorden Tlf. 71 26 88 00 E-post: terje@samuelsonmaskin.no Hjemmeside: www.samuelsonmaskin.no Graving - Sprengning - Transport - Belegningstein		 Husøyvegen 110, 6520 FREI - Tlf. 992 00 751		 Mobil: 934 62 943 www.toppeamp.no E-post: post@toppeamp.no Drømme bolig & bilbesørgelse		 Jølster Bil AS www.jolsterbil.no - Tlf. 57 72 68 90	
 www.bilja.no AKERSHUS Bilia Personbil as, Bilia Haslum Nesv. 13, 1344 HASLUM.....Tlf. 67 10 88 90 HEDMARK Bilia Personbil as, Bilia Kongsvinger Lerkev 52, 2209 KONGSVINGER...Tlf. 62 88 28 40 OSLO Bilia Personbil as, Bilia Risløka Økernv. 115, 0579 OSLO.....Tlf. 22 88 25 00		 Veritasv 1, 1322 HØVIK - Tlf. 67 57 99 00 - www.dnvgl.com		 www.dekkteam.no DEKKTAM AVD. SKARNES Slomarka 22, 2100 Skarnes Tlf. 62 96 11 24 Vakttelefon: 97 99 31 58		 Bårdshaug Vest, 7300 ORKANGER - Tlf. 72 47 11 00	
 Røde Kors Haugland Rehabiliteringssenter AS 6968 FLEKKE Tlf. 57 73 71 00		 8680 TROFORS Tlf. 75 18 12 45 www.energisenteret.no Batteri til høreapparat ga.hopen@online.no		 Waldemar Thranesg 98 B 0175 OSLO Tlf. 23 23 47 50 www.lastogbuss.no		 www.strandman.no Tlf. 99 11 60 00	
 www.moller.no AKERSHUS Møller Bil - Jessheim 2050 JESSHEIM.....Tlf. 63 92 96 00 HORDALAND Møller Bil - Kokstad Kokstadv. 29 B5257 KOKSTAD.....Tlf. 24 03 13 00							